

7. Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затверджена наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 р. за №518/674. URL: <https://bit.ly/3D1VJGA>.

8. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698. URL: <https://bit.ly/3Qq56Tf>.

9. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (6-11 класів) із фізичної культури, наказ МОН України від 05.05.2008 №371. URL: <https://bit.ly/3D2P0ft>.

10. Організація дистанційного навчання в школі. URL: <https://bit.ly/3wZGytJ>.

11. Онлайн-уроки з фізичної культури. URL: <https://bit.ly/3cOttf>.

12. Онлайн-уроки і тренування. URL: <https://bit.ly/3D34iRo>.

13. Освітня галузь «Фізична культура»: поради, документи, досвід роботи. URL: <https://imzo.gov.ua/osvitnia-haluz-fizychna-kulturaporady-dokumentydosvid-roboty>.

14. Telegram-канал з оперативною інформацією про освітні та інші події для вчителів. URL: <https://bit.ly/3QjdCni>.

15. Відео всеукраїнських семінарів та вебінарів марафону освітніх практик для вчителів і фахівців фізичної культури. URL: <https://bit.ly/3REvPwv>.

16. Діджитал-фізкультура для учнів за участю зірок спорту. URL: <http://surl.li/crjy>.

Пономаренко О.М.,

методист науково-методичного центру
виховної роботи та культури здоров'я

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: ponomareero_om@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ, ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Успішна розбудова незалежної української держави, її повноправна інтеграція до європейської та міжнародної спільноти вимагають належної уваги до виховання молодого покоління українців.

Навчальні курси, предмети духовно-морального спрямування формують базис духовного розвитку вихованців і мають право бути включені до внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладів загальної середньої освіти. Становлення особистості значною мірою залежить від духовно-морального виховання, визначаючи рівень могутності та безпеки незалежної України, духовно-моральний та інтелектуальний стан громадянського суспільства. Все це сприятиме сталому моральному та інтелектуальному розвитку громадянського суспільства, що у свою чергу визначає рівень могутності та безпеки держави [13, 27].

Європейський Центр ім. Вергеланда разом із Радою Європи розробив посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті», мета якого – допомогти розробникам освітньої політики, школам, педагогічним навчальним закладам, а також усім іншим учасниками освітнього процесу втілити Рекомендації CM/Rec(2008)12 Комітету Міністрів країн-членів Ради Європи з релігій і нерелігійних переконань в інтеркультурній освіті в житті в конкретних державних, регіональних та місцевих контекстах [26].

У 2023/2024 навчальному році здійснюватиметься духовно-моральне виховання учнів у початковій школі в контексті реалізації реформи Нової української школи, практикуватиметься інтеграція курсів духовно-морального спрямування з іншими предметами, а також у процесі реалізації виховної роботи, годин групового спілкування тощо. Зазначеній інтеграції цілком сприяє використання програми «Нова українська школа» [23,24].

Навчальні програми «Основи християнської етики» і «Біблійна історія та християнська етика» рекомендовані вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» (протокол засідання вченої ради ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» №7 від 16 червня 2021 р.) та вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол засідання вченої ради Національного університету «Острозька академія» №13 від 24 червня 2021 р.) для використання у закладах загальної середньої освіти.

Згідно з таблицею 13 Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти II ступеня (наказ МОН від 20.04.2018 №405) у 6 класах може вивчатись предмет «Етика» або курси духовно-морального спрямування. Тобто предмет «Основи християнської етики» може вивчатись за рахунок інваріантної складової. У початковій школі, а також у 7-11 класах курси духовно-морального спрямування можуть вивчатися за рахунок варіативної складової.

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286 [27], духовно-моральне виховання є однією з основних складових національно-патріотичного виховання, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей українського народу. Розвиток духовності і моральності у суспільстві визначаються як одна з актуальних потреб у сфері національно-патріотичного виховання, а впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування – як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання, а саме як один з основних напрямів досягнення мети Стратегії. Ухвалення Концепції у нинішній редакції є надзвичайно важливим для ініціювання та проведення відповідних заходів, спрямованих на забезпечення духовно-морального виховання здобувачів освіти як складової національно-патріотичного виховання.

Введені з ініціативи Міністерства освіти і науки України до навчальних планів закладів загальної середньої освіти світські курси духовно-морального спрямування («Школа подружнього життя», «Етика», «Основи християнської етики» для учнів 1-11 класів, «Біблійна історія і християнська етика», «Християнська етика в українській культурі» тощо) є важливим ресурсом навчання і виховання активних і добропорядних громадян незалежної України. Викладання курсів «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики» тощо може здійснюватися у 1-11 класах за рахунок годин варіативної складової за згодою батьків та за наявності підготовлених педагогічних кадрів і відповідної навчально-методичної бази. Сьогодні ми говоримо про формування за допомогою такого роду курсів, предметів у системі освіти області наскрізної програми громадянського, духовно-морального виховання учнівської молоді.

Заклад освіти обирає на свій розсуд будь-який варіант програми.

Зазначені курси є дисциплінами світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування. Вони не включають релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії, не є вченням віри. Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших конфесій, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо. Викладання предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Вчителю необхідно обговорювати з учнями повсякденні правдиві новини, вчити критично мислити, надавати можливість ділитися своїм ставленням до подій, що відбуваються в Україні та на особливу роль волонтерства.

Необхідно враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком. Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи. Доречно враховувати при викладанні міжпредметні та міжгалузеві зв'язки. Зважаючи на актуальність педагогіки партнерства у сучасній шкільній реформі, доцільним є проведення у рамках духовно-морального виховання учнів годин спілкування за участю учнів, їхніх батьків, педагогів та залученням психологів [11, 12].

Деякі види діяльності можуть бути рекомендовані, як творче домашнє завдання або позаурочна активність. Тематику для таких годин могли б бути:

- у початковій школі: сімейні цінності, розвиток здібностей та талантів учнів;

- в основній школі: моральні цінності (любов, милосердя, доброта, співчуття, відповідальність тощо) та їх практичне застосування у щоденному житті людини;

- у старшій школі: вибір професії, християнський підхід до праці, співпраці, конкуренції, моральні цінності та створення сім'ї.

Цей перелік видів діяльності є орієнтовним. Вчителі можуть обирати види навчальної діяльності з тих, що запропоновані в програмі, додавати нові або свої рекомендовані види роботи щодо потреб здобувачів освіти й особливостей організації освітнього процесу. Під час викладання курсу можна впроваджувати практичні роботи й дослідження, справи інтерактивні й спостереження, передбачати роботу з різними джерелами інформації. Необхідно впроваджувати основні методи щодо навчання в НУШ та базуватися на власному досвіді здобувача освіти й членів їх родин.

Доцільно впроваджувати інтегровані заняття з курсів духовно-морального спрямування, трудового навчання, предметів художньо-естетичного циклу, які б включали, наприклад, виготовлення подарунків, писанок, вітальних листівок напередодні великих релігійних свят (Свята Миколая, Різдва Христового, Великодня). Учні старших класів можна запропонувати розробляти соціальні проєкти, наприклад, «Я – волонтер», «Зробимо місто.(село) екологічно

чистим», «Великодній кошик для всіх» та ін. Реалізація таких проєктів потребує більше часу, тому для цього найкраще вибрати період канікул, час свят, які відзначаються на державному рівні (Різдво Христове, Воскресіння Господнє тощо).

Реалізація запропонованих ідей сприятиме вихованню здобувачів освіти як високоморальних громадян і патріотів України задля забезпечення успішного розвитку й процвітання нашої держави.

Під час викладання курсів, предметів духовного спрямування дітей та молоді в освітніх закладах області рекомендується провести **Тиждень духовності**. Це тиждень щодо підвищення якості духовно-моральних цінностей учнів у закладах області. Упродовж тижня необхідно організувати й провести низку орієнтовних заходів, завдяки яким його учасники, покликані стати шкільною родиною і вчитися взаємодопомозі та взаємній співпраці, проявляти милосердя й співчутливість, до тих, хто цього потребує, виховувати поважне ставлення до батьків, вчителів, людей старшого та похилого віку. Тиждень духовності варто провести із застосуванням сучасних інноваційних педагогічних, виховних, психологічних методик, забезпечивши максимальний позитивний результат діяльності кожного, отримати задоволення від результату своєї праці. Через створену атмосферу психологічного благополуччя, емоційного комфорту для кожного члена колективу стимулювати креативну діяльність, формувати почуття впевненості, підвищувати самооцінку, отримувати моральне задоволення від зроблених учнями, вчителями корисних справ.

Мета Тижня духовності:

- забезпечити духовне зростання особистості засобами проведених заходів, сприяти популяризації учнівських знахідок, досягнень; вдосконалювати вміння застосовувати свій духовний потенціал для формування християнського середовища під час освітнього процесу; знаходити свіжі ідеї, оригінальні вирішення повсякденних проблем;

- створити духовну атмосферу, емоційний комфорт для кожного учасника учнівського, вчительського, батьківського колективу;

- формувати почуття впевненості та вміння отримувати задоволення від виконання універсального морального закону.

Виховний процес повинен орієнтуватися на загальнолюдські цінності. Виховання не повинно бути винесеним в окремі «заняття з моралі». Формування характеру можливе лише через наскрізний досвід. Усе життя Нової української школи має бути організованим за моделлю поваги до прав людини та демократії [23].

Невід'ємною складовою всього освітнього процесу, як зазначено у Концепції Нової української школи, є виховний процес, зорієнтований на загальнолюдські цінності. Переживаючи війну, природні катастрофи, політичні потрясіння чи інші події в Україні, необхідно орієнтувати на правильне сприйняття учнями цих ситуацій та застосування моральних переконань, які поступово формують систему цінностей наших учнів, які вчать гідно поводитися під впливом численних факторів на прикладі власних батьків, вчителів. Необхідно упроваджувати в ЗЗСО рекомендовані МОНУ тренінгові програми з розвитку сімейних цінностей [2], усвідомлення цінності життя та здоров'я: для учнів 7-х класів – «Сімейна розмова» для учнів 9-10 класів – «Дорослішай на здоров'я». Використовувати в повсякденній роботі досвід кращих вчителів області, переможців обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» у номінації «Предмети духовно-морального спрямування».

Освітні системи країн Європи мають сильну національну ідентичність, бо постають з історичного та суспільного контекстів, культурних традицій, менталітету країни. Тому вкрай важливо зберігати власну ідентичність, розвивати мережу шкільних музеїв, кабінетів українознавства, «Світлиць духовного сходження молоді», перетворювати їх на центри виховної роботи у школі та історико-краєзнавчі комплекси, використовувати як важливий засіб збереження української ідентичності.

Очікувані результати: збагачення цікавим педагогічним досвідом, використання інноваційних технологій у практиці роботи вчителів освітнього закладу; надання змоги кожному учневі бути активним учасником в різних ділянках спільної праці, конкурсах, творчості з питань духовності та моралі; перевірка прагнення учнів продемонструвати свої знання та вміння з предмету «Основи християнської етики» та курсів духовно-морального спрямування, застосовувати свої позиції в життєвих ситуаціях; формувати партнерські стосунки загальнолюдських цінностей моральності між учнями, вчителями; посилення ролі сім'ї у патріотичному дусі дітей, зміцнення її взаємодії з освітніми закладами; сприяння розвитку дитячих і молодіжних громадських організацій як центрів становлення патріотів України.

У травні пропонується провести День Біблії [4]. Це день вшанування книги книг. У рамках Дня Біблії варто відзначати учасників, призерів та переможців обласного та Всеукраїнських конкурсів «Знавці Біблії» та «Юні Знавці Біблії». Метою є морально-духовне зростання молодого покоління. Основними

завданнями конкурсів є соціальне становлення учнів України як свідомих громадян суспільства та держави на засадах біблійних цінностей; упровадження досвіду вчителів закладів загальної середньої освіти, які ефективно використовують сучасні форми і методи виховної роботи, інноваційні технології; зміцнення психологічних та емоційних стосунків між учителем, учнями та батьками; виховання глибокої поваги до Біблії, любові до своєї держави.

Для налагодження кращої взаємодії з батьками педагог може скористатися програмою та методичними рекомендаціями «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» наскрізного інтегрованого курсу «Культура добросусідства» [15].

Відповідно до українського законодавства щодо викладання зазначених курсів в закладах загальної середньої освіти є можливим лише за умови письмової згоди батьків, наявності підготовленого вчителя, який має педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Міністерством освіти і науки України затверджено «Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» [16].

Порядок надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам, затверджений наказом МОН від 20.07.2020 р. №931 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2020 р. за №1119/35402), передбачає надання грифів лише модельним навчальним програмам, відтак навчальні програми з курсів, що викладаються як курси за вибором та факультативи, можуть реалізовуватися без наявності грифу Міністерства.

Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення навчальних програм, навчальної та навчально-методичної літератури для 5-9 класів і уможливають реалізацію закладами освіти академічної свободи [4].

Ці програми та навчально-методичне забезпечення до них розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [2] й офіційному вебсайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» [1].

Оскільки всі модельні навчальні програми для 5 і 5-6 класів є авторськими, то їхні підходи втілюються в авторських підручниках та додаткових навчально-методичних матеріалах. Вільний доступ до цих матеріалів відкрито на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у рубриці «Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи» [20].

Усі навчальні програми розміщено у відповідній рубриці офіційної вебсторінки Міністерства освіти і науки України [3].

У Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, розробленій на підставі Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, курси морального спрямування віднесені до освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна». Там для 5-6 класів, окрім інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», пропонуються курси на вибір учнів: «Етика», «Культура добросусідства» та інші курси морального спрямування.

Для належного виховання високоморальних громадян української держави пропонується навчальна програма для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Вона спрямована на реалізацію ідей Концепції Нової української школи (2016 р.) і визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898), а також має на меті виконання Закону України «Про освіту» (2017) і Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [7,8,23]. Основним засобом в освітньому процесі навчального предмету «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» є навчальний посібник «Духовні і моральні основи в житті людини. 5 клас» (авт. Жуковський В., Сіданіч І., Рогова О., Грищук Д., Губеня І., Лахман Н., Мудрик Л., Черепова І.) («Схвалено для використання в освітньому процесі», лист ІМЗО МОН України №21/10-29 від 07.11.22; зареєстрований у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за №3.06.04-2022); підручник «Духовні і моральні основи в житті суспільства. 6 клас» (авт. Сіданіч І., Рогова О., Сурело Є.) (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (протокол №3 від 10.05.2023)).

Відповідно до модельної навчальної програми «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (автори Жуковський В.М., Сіданіч І.Л., Грищук Д.Г., Губеня І.І., Лахман Н.М.), рекомендованої Міністерством освіти і науки України, створені навчальні посібники [10].

Додаткові ресурси для реалізації змісту предмета (зошити, календарно-тематичне планування, поурочні методичні розробки, презентації до уроків, анімаційні ролики тощо) учитель/вчителька може знайти в каталозі надання грифів за 2022 р. [7,9].

Навчальний посібник «Духовні і моральні основи в житті людини» для здобувачів освіти 5 класу закладів загальної середньої освіти підготовлено за модельною програмою «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» (гриф МОН протокол №1 від 20.01.2022).

Методичний посібник «Духовні та моральні основи в житті суспільства» для 6 класів, що підготовлено за модельною програмою «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» (наказ МОН №143 від 09.02.2022), покликаний надати методичну й практичну допомогу вчителям курсів духовно-морального спрямування «Етика», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства», «Основи християнської етики» та ін. і допоможе вчителю методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті суспільства».

Модельна навчальна програма соціальної та здоров'язбережувальної галузі «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (автори Жуковський В.М., Сіданіч І.Л., Грищук Д.Г., Губеня І.І., Лахман Н.М.), рекомендована Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 року №143), спрямована на реалізацію ідей Концепції Нової української школи (2016 р.) і визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898), а також має на меті виконання Закону України «Про освіту» (2017) і Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [8,7,10,19].

У програмі пропонується дворічний курс (5-6 класи), який має стати основою для духовних і моральних знань, розвитку учнівських умінь і навичок, а також передбачає широке поєднання формування світогляду і здатності та готовності застосовувати відповідний комплекс знань

«Духовність і мораль в житті людини і суспільства» може викладати педагог, який працює з предметами соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей. За умови проходження відповідного навчання, предмет також може викладати класний керівник (учитель-предметник будь-якого фаху). Відповідно до Типового навчального плану для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН України від 19.02.2021 №235, навчальне навантаження на тиждень для вивчення предмета «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» передбачає

0,5 годин. Тож це може бути **1 година на два тижні** або викладання щотижня упродовж одного семестру (рекомендовано саме в першому семестрі, враховуючи адаптаційну спрямованість предмету). Однак рішенням педагогічної ради може бути визначено і **більшу кількість годин**.

Реалізація програми ґрунтується на ціннісних орієнтирах, прописаних у Державному стандарті базової середньої освіти: здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими; формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [17, 25].

Навчальний посібник допомагає здобувачам освіти знайти відповіді на запитання: як виник навколишній світ і як він улаштований, як виникла людина і чим вона керується у повсякденному житті, що означають поняття «духовність», «бездуховність», «мораль», «аморальність», «моральне виховання», «духовно-моральне виховання». Найважливіший матеріал за темою уроку для зручності подаються в рубриках ТОПінформація [26].

Медіапідтримку посібника забезпечують різноманітні завдання за QR-посиланнями [17]. Методичний посібник допоможе учителю методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» [9].

До навчального посібника «Духовні і моральні основи в житті людини» для учнів 5 класів закладів загальної середньої освіти розроблено зошит для 5 класу.

Підручник «Духовні і моральні основи в житті суспільства» для 6 класу допомагає знайти відповіді на запитання здобувачів освіти. Підручник має певну структуру і різноманітні пізнавальні завдання. Організація навчання передбачає моделювання проблемних життєвих ситуацій в родині, громаді, суспільстві та навколишньому середовищі. На кожному уроці пропонується велика кількість практичних завдань з метою надання вчителю можливості вибору практичних вправ відповідно до потреб та можливостей конкретного класу.

Посібник містить критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, розробки уроків, методичні рекомендації щодо роботи за підручником: очікувані результати, ключові компетентності, структуровані плани-конспекти уроків для здобувачів освіти 6 класу [6,14].

У модельній навчальній програмі відсутній розподіл навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Діяльність учителя з оцінювання учнів за обраною модельною програмою має здійснюватися шляхом поточного і підсумкового оцінювання.

Методика оцінювання має відповідати меті та методиці викладання курсу. Зміст предмета спрямований на роботу з духовними і моральними цінностями, розвиток особистих якостей і відпрацювання поведінкових навичок, що передбачає системну і тривалу співпрацю педагога з дітьми.

Для досягнення очікуваних результатів навчання програми запропоновано розлогий перелік видів навчальної діяльності й високий рівень їхньої конкретизації. Деякі види діяльності можуть бути рекомендовані як творче домашнє завдання або позаурочна активність, як ідеї для проведення цікавих інтерактивних ранкових зустрічей і годин спілкування, спільних заходів з батьками. Зазначений перелік видів навчальної діяльності є орієнтовним. Педагоги на свій розсуд можуть обирати види навчальної діяльності з тих, що запропоновані в Програмі, додавати нові або адаптувати рекомендовані види діяльності відповідно до потреб здобувачів освіти та особливостей організації освітнього процесу. Очікувані результати уроку мають корелюватися з орієнтирами для оцінювання вимог до обов'язкових результатів навчання учнів.

Заповнення журналу здійснюється відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, зокрема до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 №496 «Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» [14,28].

Під час викладання «Духовність і мораль в житті суспільства» рекомендуємо застосовувати оцінювання, яке передбачає надання учням підтримки. Поглиблене вивчення предмету має заохочуватися та відзначатися високими оцінками. Не припускається зниження оцінки за незнання матеріалу, що відсутній у модельній навчальній програмі.

Програми і методичні посібники курсу дають змогу широко використовувати технології активного навчання учнів (тренінги, дискусії, ділові ігри, кейс-стаді та ін.), а також організовувати інтерактивне навчання через дистанційні форми за допомогою онлайн платформ та різних онлайн інструментів. Детальніше з усіма матеріалами можна ознайомитися на сайті «Слово вчителю» [26].

Згідно з частиною четвертою статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту» організація освітнього процесу та діяльності закладу загальної середньої освіти належать до повноважень його керівника [3].

Відповідно до частин першої, третьої та четвертої статті 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту» освітній процес у закладах освіти організовується відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», інших актів законодавства, освітньої програми закладу освіти. Тож у межах академічної автономії питання організації виконання освітньої програми, навчального плану та освітнього процесу є внутрішнім питанням кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників.

Допомогти педагогам здійснювати якісну соціально-психологічну підтримку здобувачів освіти покликані практичні психологи і соціальні педагоги, які є в кожній освітній установі. Отримати необхідні знання, поради з цього питання також можна у психологів ЦПРПП та ІППОЧО.

Педагогам пропонуємо ознайомитися та використовувати наступні інформаційно-психологічні ресурси:

- Відеозаписи 5-ти навчально-методичних коворкінгів, які були проведені на базі НМЦ ППСР ІППОЧО, у яких представлено теорію і практику психологічної допомоги, яку можна використовувати на уроках та у позаурочний час (сайт ІППОЧО, вкладка «Психологічна допомога педагогам») [11];

- Посібник «Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості дітей у освітніх навчальних закладах» [24].

Список використаних джерел та літератури

1. Вебсайт Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/>.

2. Тренінгові програми з розвитку сімейних цінностей. URL: <https://vseosvita.ua/library/trening-simejni-cinnosti-zanatta-1-542925.html>

3. Вебсторінка Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

4. День Біблії. URL: <https://drive.google.com/file/d/1umxhEubiiVGjfDkxKLRD0dMfTsoj-ni/view>.

5. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>.

6. Духовність і мораль в житті людини і суспільства. 6 клас. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/86383/>.

7. Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>; mon.gov.ua <https://mon.gov.ua> > [app](#) > [Navchalni.prohramy](#).

8. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). URL: <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-syspilstva/>.

9. Зміст предмета «Духовність і мораль в житті людини». 5 клас. URL: imzo.gov.ua <https://imzo.gov.ua> > [bibliote](#).

10. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20orecomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.5.inozemni.movy.20.08.2022.pdf>.

11. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Психологічна допомога педагогам. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745.

12. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Нова українська школа. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=7783.

13. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.

14. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. URL: <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-syspilstva/>.

15. Культура добросусідства. URL: <https://kdukraine.com/metodichna-pidtrimka/batkivski-zbori-po-novomu-aktualno-interaktivno-korisno/>.

16. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas16>.

17. Медіапідтримка посібника за QR-посиланнями. URL: <https://dk-books.com/book/212529/>

18. Методичний посібник «Духовність і мораль у житті людини і суспільства» для 5-6 класів. URL: <https://mandrivets.com/duhovnist-i-moral-v-zhitti-ljudini-i-suspil-stva-konspekti-urokiv-5-klas.html>;

<https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-syspilstva/>.

19. Модельні програми МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

20 Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=795922471.

21. Наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/02/22/nakaz-mon-vid-19-02-2021-235-pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitn-oi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

22. Наказ МОН «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/07/14/nakaz-mon-vid-12-07-2021-795-pro-nadannia-hryfa-rekomendovano-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-model-nym-navchal-nym-prohramam-dlia-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

23. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

24. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах / С.О. Богданов, А.М. Гірник, О.В. Залеська, І.В. Іванюк, В.В. Соловійова, В.А. Чернобровкіна, В.М. Чернобровкін. Київ : Пульсари, 2017. 208 с.

25. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>.

26. Посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті». URL: <https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-yevropy-z-prav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchasti-dlia-molodi/dorogovkazi>.

27. Стратегія національно-патріотичного виховання. Указ Президента України №286. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/>.

28. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. №6.